

- ches: Collection of scientific articles. — UK : Agenda Publishing House, 2016. — P. 332—335.
9. Биков В. Ю. Проектний підхід і дистанційне навчання у професійній підготовці управлінських кадрів / В. Ю. Биков. — Режим доступу: <http://www.ime.edu.ua.net/cont/Вуков1.doc>. — Назва з екрана.
  10. Кухаренко В. М. Дистанційне навчання та умови застосування / В. М. Кухаренко, О. В. Рибалко, Н. Г. Сиротенко. — Харків : НТУ "ХПІ", 2002. — 320 с.
  11. Мاستикаш О. Автоматизація збору персональних даних у соціальних мережах / О. Мاستикаш, С. Федушко // Інформаційне суспільство: тенденції регіонального розвитку : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції ISRDТ-2016. — Львів : Редакція "УП", 2016. — С. 46—47.
  12. Михайлишин Н. Сучасні інформаційні технології та методи інтернет-брендингу студентської організації / Н. Михайлишин, С. Федушко // Інформація, комунікація, суспільство : матеріали V Міжнародної наукової конференції ІКС-2016, 19—21 травня 2016 р. — Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2016. — С. 292—293.
  13. Самойленко О. М. Теоретичні основи використання технологій дистанційного навчання при підготовці майбутніх вчителів математики у ВНЗ / Самойленко О. М. // Матеріали Міжнар. конф. "Впровадження електронного навчання в освітній процес: концепції, проблеми, рішення". — Тернопіль, 2010. — Режим доступу: <http://conf.fizmat.tnpu.edu.ua/?p=447>. — Назва з екрана.
  14. Федушко С. С. Інноваційні технології у вивченні іноземних мов / С. С. Федушко, О. М. Гордійчук, Н. І. Андрушко // Подолання мовних та комунікативних бар'єрів: освіта, наука, культура : збірник наукових праць. — Київ : Аграр Медіа Груп, 2016. — С. 275—278.
  15. Федушко С. С. Популяризація послуг відділу академічної установи у соціальних медіа / С. С. Федушко, З. О. Лобода // Сучасні наукові дослідження та розробки: теоретична цінність та практичні результати-2016 : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Братислава, 15—18 березня 2016 р.). — Київ : ТОВ "НВП "Інтерсервіс", 2016. — Vol. 1. — С. 141—143.
  16. Яворська Н. В. Мультимедійні технології в сучасній освіті / Н. В. Яворська, В. В. Титар, С. С. Федушко // Актуальні проблеми педагогічної науки : матеріали X Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 11—12 листопада 2016 р.). — Київ : ГО "Інститут інноваційної освіти", 2016. — С. 34—42.
- Статья посвящена актуальному исследованию YouTube как инструмента для эффективного изучения иностранного языка, в частности английского. Приведены основные преимущества использования YouTube-каналов в обучении. Проведен сравнительный анализ двух методик обучения: видеоуроков YouTube-каналов и традиционного обучения. Приведены топ-10 самых популярных YouTube-каналов для изучения английского языка.*
- YouTube as a learning tool is considered. Here are home of the main benefits of using YouTube for training. Describes the use of YouTube video tutorials and traditional tutorials in the comparativetable. Top 10 most popular YouTube channels for learning English are given.*

Надійшла до редакції 17 квітня 2018 року

ІСТОРИЧНІ РОЗВІДКИ

УДК 94:655.4/5-054.57](477=161.1=162.1=411.116)"1917/1920"

Ольга Васківська,
вчений секретар,
завідувач відділу науково-методичної роботи
Книжкової палати України

Видавнича діяльність міністерств великоруських, польських, єврейських справ у 1917—1920 рр.

У статті досліджено видавничу діяльність національних меншин, які у роки Української революції отримали від національно-демократичних урядів юридичне право та гарантії на розвиток своєї культури та її матеріальну підтримку. Розглянуто роботу міністерств великоруських, польських та єврейських справ.

Ключові слова: національні меншини, видавнича діяльність, міністерства великоруських, польських, єврейських справ.

Упродовж століть до складу України входили різні за походженням та культурою етнічні спільноти. Відповідно до статистичних даних, на початок 1917 р. у нашій країні проживали представники 20 національностей [1]. Найчисленнішими меншинами були росіяни (4 млн осіб), євреї (2,6 млн осіб), поляки (520 тис. осіб) [2]. Серед інших національностей в Україні проживали німці, греки, серби, болгари, чехи, румуни, угорці тощо.

Мета статті — дослідити видавничу діяльність міністерств великоруських, польських та єврейських справ в Україні у роки визвольних змагань.

На першому Всеукраїнському національному конгресі у квітні 1917 р. обговорювалося питання національних прав неукраїнських народів та було ухвалено резолюцію щодо їхнього захисту. Меншини отримали від національно-демократичних урядів юри-

дичне право та гарантії на вільний розвиток своєї культури та її матеріальну підтримку. Влада конституційним шляхом забезпечила права нацменшин: спочатку в листопаді 1917 р. згідно з III Універсалом їм було надано "національно-персональну автономію" [3], а згодом Закон "Про національно-персональну автономію" від 9 січня 1918 р. регламентував утворення Національного союзу — державного органу, що мав право на самоуправління в питаннях національної освіти, культури, соціальної допомоги, еміграції тощо [4].

Згідно з прийнятими законодавчими актами, у складі урядових структур країни було створено Генеральне секретарство з міжнародних справ із трьома підсекретарствами: російських, польських та єврейських справ. У січні 1918 р. новостворена Рада Народних Міністрів мала у своєму складі: міністра великоруських справ Дмитра Одинця, міністра польських справ Мечислава Міцкевича та міністра єврейських справ Мойсея Зільберфарба.

Зазначимо, що уряд гетьмана П. Скоропадського скасував Закон "Про національно-персональну автономію", але Директорія УНР, прийшовши до влади у грудні 1918 р., уже 24 січня 1919 р. відновила чинність цього документа, що проголошував право націй, які населяють УНР, на національно-персональну автономію.

Нацменшини мали культурні товариства, навчальні заклади, видавничі осередки, бібліотеки. Упродовж 1917—1920 рр. в Україні діяло понад 120 видавничих осередків національних меншин, які надрукували 7232 назви книг різноманітної тематики (найбільше випущено російськомовних видань) — від політичних до літератури для дітей, зокрема підручники, словники, твори національних класиків, переклади українських, європейських та американських письменників.

Проте така ситуація тривала недовго. На початку лютого 1919 р. більшовики захопили Київ і нова влада негайно скасувала автономію нацменшин, розпочавши руйнувати національні й культурні установи та інституції. Наприкінці 1919 р. при комітетах Комуністичної партії стали діяти польська, єврейська, литовська секції тощо. Їх було створено з метою поширення комуністичної ідеології у середовищі нацменшин, які новий уряд намагався залучити до соціалістичного будівництва. Наприклад, діяльність єврейської комуністичної секції призвела до руйнування єврейської шкільної системи, культурних організацій і товариств.

У 1920 р. на всій території України відбулася реорганізація національних секцій у відділі агітації та пропаганди, керівниками яких стали: Єввідділ — Альтшулер, Ествідділ — Кипасто, Латвідділ — Лидак, Литвідділ — Тайра, Полбюро — Свенте, Венгвідділ — Гершкович, Нарвосток — Валеєв, Руминвідділ — Обороч [5]. Обрані завідувачі національних відділів у складі ЦК КП(б) України, проводили агітаційно-пропагандистську роботу, зокрема скликали наради відповідальних партійних працівників, розсилали листи, інструкції, надавали письмові вказівки з окремих питань. Крім того, до компетенції заввідділів входило розповсюдження літератури серед військовополонених, яких, після Першої світової війни та революційних подій, в Україні опинилася величезна кількість і найчисленнішими були поляки. За даними особового

відділу ЦК КП(б) України, найбільше їх перебувало на Донбасі та у Харківській губернії й радянська влада прагнула охопити агітаційною роботою всіх військовополонених.

З'ясуємо особливості видавничої діяльності трьох найбільших (за кількістю) національних меншин, зосереджену як при державних установах (міністерствах), так і у приватних організаціях.

Міністерство великоруських справ

Генеральне секретарство (Міністерство) з великоруських справ утворено після затвердження 16 липня 1917 р. Статуту Генерального секретарства. В структурі секретарства функціонували відділи: національно-персональної автономії, допомоги росіянам, національної освіти, статистичний, інформаційний.

Однак на відміну від аналогічних відомств (єврейських та польських справ) секретарство Д. Одинця особливої активності не виявляло, оскільки багато росіян зверхньо ставилися до спроби національного державотворення й вважали український уряд тимчасовим. Найактивнішу роботу серед відділів проводив департамент народної освіти, подавши міністру доповідну записку щодо потреби створення видавничого підрозділу при міністерстві. Вказувалися причини, які спонукали до його організації: катастрофічний стан книжкового ринку, нестача підручників і навчальних посібників російською мовою. Крім того, у записці зазначалося, що обслуговуючі інтереси навчальних установ численного великоруського населення на території України, департамент мав у великій кількості друкувати інструкції, циркуляри тощо. Не менш важливою причиною була й спекуляція залишками підручників, виданих у попередні роки.

Дефіцитну російськомовну навчальну та наукову літературу планували скупити в Польщі та прибалтійських країнах, де, за свідченнями урядовців, залишилися великі запаси книг, які не використовувалися за призначенням, оскільки у 1918 р. Польща, Естонія, Латвія та Литва проголосили незалежність своїх країн.

Збереглися архівні документи Міністерства народної освіти (МНО), які свідчать про велику кількість завезеної з цих країн російськомовної літератури, зокрема:

— Видавниче товариство "Культура і знання" відряджало своїх співробітників для закупівлі книг у Мінську, Вільно, Ризі, Дерпті [6];

— Комісія представників вищих шкіл Києва доручила "Товариществу печатного и издательского дела авторов-издателей "Голос" доставити в Україну з Великої Росії 20 вагонів наукових книжок, законів та інших підручників для вищих шкіл [7];

— Харківська філія "Товариства В. В. Думнова" отримувала з Москви та Петербурга російськомовні підручники [8];

— Тимчасовий комітет для заснування Національної бібліотеки Української Держави просив Міністерство народної освіти сприяти представнику видавничого товариства "Культура і знання" у ввезенні книг із Великої Росії для бібліотеки [9];

— Книжковий магазин Н. Я. Оглобліна звертався до МНО з проханням дозволити книготорговельним фірмам перевозити шкільні підручники й посібники

з Великої Росії для запобігання штучному підвищенню ціни на навчальну літературу [10].

Підсумовуючи зазначене, можна стверджувати, що навчальну російськомовну літературу завозили переважно з інших країн або відкривали філії російських видавництв на території України, наприклад "Товариство В. В. Думнова" (Москва — Харків) налагодило випуск навчальної літератури у Харкові (у 1918 р. видано 30 назв навчальних посібників).

Випуск книг іншого тематичного спрямування, зокрема політичного, соціально-економічного, художнього, здійснювали українські приватні видавничі осередки. За кількістю літератури, надрукованої російською мовою, лідирувало одеське "Издательство А. А. Ивасенко" (145 назв), де вийшли, зокрема, такі видання: "Аграрные программы социалистических партий в Западной Европе и России" (1917), С. Крапоткин "Сад и огород. Общедоступное руководство по уходу и разведению сада и огорода" (1918). Друге місце посіло київське видавництво "Сотрудник" — 129 назв, серед яких: І. Кукулеско "Курс химии (неорганической и органической)" (1917), К. Лебединцев "Концентрическое руководство алгебры. В 2-х частях" (1918).

Плідно діяли видавництва: київські — "Голос", "Жизнь"; одеські — "Южная универсальная библиотека", "Издательство М. С. Козмана"; харківські — "Всевидав", "Всеобщее обучение", "Наша мысль", "ПОЮР".

Спільні видавничі осередки, зокрема Кооперативне книговидавниче товариство "Книга" (Петербург — Москва — Київ) та Всеросійський центральний союз споживчих товариств (Москва — Харків), друкували книги, присвячені кооперативній справі, видавши у 1919 р. понад 70 назв.

За результатами дослідження встановлено, що впродовж 1917—1920 рр. діяло 113 російських видавництв, які надрукували 6478 назв книг і найбільше — у 1917 р. (табл. 1).

Таблиця 1

Кількість книг, випущених російською мовою у 1917—1920 рр.

Мова	Рік			
	1917	1918	1919	1920
Російська	2 547	1 302	1 672	957

Зауважимо, що значний відсоток видань 1917 р., надрукованих російською мовою, складали звіти, доповіді, журнали, протоколи, статuti різноманітних організацій, а починаючи з 1918 р. установи поступово переходили на друк офіційних матеріалів державною мовою і випуск видань російською зменшився майже вдвічі.

Тематичний діапазон охоплював широкий спектр книг — від політичної до літератури для дітей, зокрема від праць А. Бебеля, К. Каутського, М. Бухаріна, К. Маркса, Ф. Енгельса, В. Леніна до творів О. Пушкіна, Л. Толстого, І. Купріна, О. Толстого, Л. Андрєєва, Р. Рільке, Г. Лонгфелло, У. Локка.

Міністерство польських справ

Одними із головних завдань Української революції, як зазначалося, було розв'язання національного питання і вироблення ідеальної на той час моделі захисту прав національних меншин. За спогадами

Г. Юзевського, "Україна дала можливість дихати польському життю на повні груди, створила умови для громадської діяльності, розвитку освіти, культури, забезпечила культурно-національну автономію згідно з прийнятою програмою" [11].

Сформований у структурі Генерального секретарства з міжнародних справ польський секретаріат у складі 80 співробітників із січня 1918 р. було перетворено у Міністерство польських справ, яке очолив київський адвокат, один із лідерів Польського націонал-демократичного централу М. Міцкевич.

Відомство мало три підрозділи: департамент освіти, до якого входили відділи мистецтва, середніх та початкових шкіл; департамент національного самоврядування з організаційним відділом; департамент загальної канцелярії, що поділявся на відділи преси й інформації, військовий і загальний [12].

Після Лютневої революції, а саме 17 березня 1917 р., Тимчасовий уряд Росії визнав право Польщі на незалежність за умови "вільного воєнного союзу" з Росією, а 29 серпня 1918 р. РНК РСФРР анулювала договори Російської імперії про розділ Польщі, остаточно оформивши її незалежність від Росії, як політично, так і юридично, але полякам, котрі залишилися жити в Україні, надавалася можливість мати свої освітні заклади, громадські установи, випускати книги рідною мовою.

Найвідомішими тогочасними польськими видавничими осередками були Wydawnictwo L. Idzikowski ("Видавництво Л. Ідзіковського") та Wydawnictwo W. Karpiński ("Видавництво В. Карпинського") у Києві. Збереглися відомості про 60 назв книг, надрукованих ними, зокрема К. Iwanicki "Budownictwo wiejskie: poradnik przy wznoszeniu zabudowań na wsi" (Wydawnictwo L. Idzikowski, 1917), "Słownik wyrazów obcych" (Wydawnictwo W. Karpiński, 1920).

Найбільше видань польською мовою вийшло у 1917 р., зокрема книги Є. Бандровського, Г. Багінського, М. Дубицького, І. Грабовського, В. Калиновського, Г. Олеховського, С. Богущької. Література мала широке тематичне спрямування — історична, художня, військова, навчальна тощо.

У 1918 р. випуск книг польською мовою зменшився вдвічі, а 1919 р. — у чотири рази порівняно з 1917 р. Зазначимо, що 1919 р. 58% видань мали політичне спрямування, зокрема київська філія Федерації іноземних комуністичних груп в Україні 1919 р. видала польською мовою брошури: V. Lenin "Tezy o burżuazyjnej demokracji i dyktaturze proletaryatu", G. Zinowjew "Perspektywy Rewolucji Proletaryackiej", A. Mitrofanow "1 Maj — święto pracy!".

У 1920 р. більшовики налагодили друк літератури польською мовою, збільшивши її випуск у 3,5 раза у порівнянні з 1919 р. Найбільше книг 1920 р. вийшло у Wydawnictwo Trybuna (Moskwa — Kijów — Smoleńsk) — 27 назв, зокрема К. Marks, Fr. Engels "Manifest Komunistyczny", K. Radek "Rozwój socjalizmu od nauki do czynu"; друге місце за кількістю видань посідало Кам'янець-Подільське пересувне видавництво "Червона Галичина", надрукувавши впродовж року 10 брошур, а саме: S. Minin "Kto to są komuniści?", L. Trocki "Sowiecka Rosja i burżuazja Polska: Mowa na mityngu w Homelu dnia 10 maja 1920 roku".

Крім зазначених видавництв, діяли: Wyd-wo Rewwojensowietu N-skiej armji, Polske wydawnictwo komunist (1920); у Харкові "Всевидав" (Wszzechukraińskie Wydaw.) випустив кілька книг польською.

Друкували навчальну літературу культурно-освітні товариства, зокрема "Матеж Польська" з філіями у кількох містах України, очолюване Ю. Айджейовським. Середні школи у Києві підтримувало громадське об'єднання "Польське товариство з питань середньої школи" [13].

Бібліографи СРСР подають таку статистику випуску більшовицьких видань польською мовою: 1917 р. вийшло 14 назв книг, 1918 р. — 29, 1919 р. — 34, 1920 р. — 113, тобто кількісні показники необхідно ще досліджувати, оскільки у роки визвольних змагань книжкову продукцію друкували іноді у вагонах, політвідділах армій та дивізій, в яких воювали польські військові, крім того, мало хто дбав про збереження польської літератури в радянські часи. Зазначимо, накладі певних брошур сягали 50—100 000 примірників, окремі з них витримали 4—5 перевидань [14]. За результатами дослідження вдалося встановити 249 назв книг, виданих польською мовою (табл. 2).

Таблиця 2

**Кількість книг, випущених польською мовою
у 1917—1920 рр.**

Мова	Рік			
	1917	1918	1919	1920
Польська	99	42	24	84

Міністерство єврейських справ

Після проголошення Української Центральної Ради (УЦР) і ухвалення Закону "Про національно-персональну автономію" одним із центрів ідишистської культури став Київ.

Політичні лідери євреїв стояли на позиціях підтримки УЦР, оскільки в умовах загальної нестабільності захист своєї громади вбачали в уряді. "Наше щастя, що ми живемо у Києві, де є Центральна Рада, до голосу якої прислухається все населення і селянство", — заявляв один із лідерів Бунду М. Рафес [15].

Міністерство єврейських справ працювало найдовше й найпродуктивніше від великоруського та польського, маючи у структурі департаменти: загальних справ, національного самоврядування, народної освіти, статистичне бюро.

Разом з усіма політичними подіями, які відбувалися в Україні, змінювалося та перебудовувалося й відомство. До його пріоритетних завдань належали питання єврейського самоврядування, освіти, культури, релігії, соціальної допомоги тощо. За сприяння міністерства відкривалися школи, кафедри у вищих навчальних закладах із викладанням на ідиші, зокрема у 1918 р. в Одесі діяв Єврейський народний університет, в якому лекції читалися мовою іврит, того самого року у Кам'янець-Подільському університеті відкрили кафедру єврейської культури. Навчальні заклади потребували підручників та книг для читання і МНО надало позичку в 50 000 карбованців для "Спілки демократичних учителів" на придбання друкарні та видання підручників мовою ідиш. Друкарні Києва, Житомира, Полтави, Лубен випускали підруч-

ники для єврейських шкіл та інститутів, а для населення — художню літературу. Єврейською мовою перекладалися твори українських класиків, а українською — єврейських письменників та поетів [16].

Усього в аналізований період в Україні діяло 18 видавництв, які друкували книги на ідиші та івриті. Крім того, частина видавництв випускали книги як на ідиші, так і російською, наприклад "Кінерет", "Морія".

Одним із найбільших було "Київське видавництво" ("Кісвер фарлаг"), яке з 1918 р. розпочало випуск серії "Шкільна бібліотека". До неї ввійшли твори єврейських письменників Менделе Мойхер-Сфоріма, А. Реувені, Я. Фіхмана, М. Феєрберга, з українських класиків — І. Франка, російських — Л. Толстого, В. Гаршина, Д. Мамина-Сибіряка, А. Чехова, зарубіжних — А. Доде, О. Уайльда, Г.-К. Андерсена, друкувалися вірші тогочасних поетів, белетристичні оповідання про природу, казки тощо. У 1919 р. у "Київському видавництві" у перекладі Дер Ністера вийшла книжкова серія для найменших читачів під назвою "Андерсенові казочки".

У Києві на початку 1918 р. була заснована культурно-просвітницька організація "Культур-Ліга", яка мала власну друкарню й активно провадила видавничу діяльність, випускаючи дитячі книжки та підручники.

Зазначимо, що у Києві діяла найбільша кількість видавничих осередків, зокрема: "Кісвер фарлаг" ("Київське видавництво", 1918—1920 рр.), "Культур-Ліга" (1918—1920 рр.), "Ідішер фолксфарлаг" ("Єврейське народне видавництво", 1919—1920 рр.), "Дер хамер" ("Молот", 1918—1919 рр.), "Видавництво М. Х. Гольдфайна" (1918—1919 рр.), "Онгойб фарлаг" ("Початок", 1919 р.); "Ерд ун арбет" ("Земля і праця", 1919 р.); "Вільненське видавництво Б. А. Кльоцкіна" (1918—1919 рр.); "Дорем-фарлаг" ("Южное издательство", 1919 р.), а також Всеукраїнський літературний комітет (єврейська секція, 1919 р.). Київський обласний союз кооперативних товариств мав власний видавничий осередок, який упродовж 1919 р. друкував на ідиші книги у серії "Кооперативна бібліотека".

Випускало книги й Товариство розповсюдження просвітництва серед євреїв, забезпечуючи літературою єврейські школи, кількість яких значно зросла.

Найпопулярнішими письменниками того часу, твори яких друкували найчастіше, були Шолом-Алейхем, В. Каррік, Д. Кассель, П. Маркиш, З. Розенталь, М. Спектор, І. Перец, Х. Бялик.

Свій вклад у видавничу діяльність внесли також перекладач Д. Ройхель та видавець Б. Кльоцкін. Упродовж 1918—1919 рр. Б. Кльоцкін у Києві видав чудову дитячу серію "Казки-картинки" з малюнками В. Карріка і його ж текстом у перекладі на ідиш, а Д. Ройхель — серію "Дитяча ілюстрована бібліотека Ройхеля".

Одеса посідала друге місце за кількістю книжкових видань, надрукованих на ідиші. В місті відновили роботу видавництва "Кінерет", "Морія", також діяли "Література", "Блімелак", "Новое время", "Видавництво М. Каплана", "Дос нає лебен" ("Нове життя"). У 1918 р. видавництво "Омманут" ("Мистецтво") змінило московську адресу на одеську й упродовж 1917—1919 рр. випускало в Києві та Одесі підручники й дитячу літературу на івриті. 1919 р. в Одесі плідно працювало видавництво "Література", випустивши 11 невеликих книг М. Спектора.

У Катеринославі діяли видавництва: "Ді велт" ("Мир"), "Наука", "Натур ун менш" ("Природа и человек"), у Харкові — "Ідиш", "Педвидав", "Наdejда".

Видавництва "Київвидав", "Гофнунг", "Идиш", "Онгойб", "Фарн-Фолк" друкували у великій кількості художні твори й літературу для дітей, виходили словники, зокрема А. Каган "Полный русско-еврейский словарь" (Київ, 1919), Й. Клаузнер "Систематический словарь ново-еврейской речи" (Одеса, 1919).

За результатами дослідження вдалося встановити 457 назв книг, виданих на ідиш та івриті (табл. 3).

Таблиця 3

Кількість книг, випущених єврейською мовою у 1917—1920 рр.

Мова	Рік			
	1917	1918	1919	1920
Єврейська	48	60	278	71

Упродовж 1919 р. було скасовано всі форми єврейської самостійності. Ініціатива належала членам Бунду та Об'єднаної єврейської соціалістичної робітничої партії, які у травні 1919 р. створили окремий Комуністичний союз (Комфорбанд) на чолі з М. Рафесом і А. Мережиним. У Народний комісаріат внутрішніх справ УСРР вони представили меморандум із вимогою ліквідувати всі єврейські "буржуазні" партії та організації. 1919 р. вийшов декрет, який оголошував іврит "мовою реакції та контрреволюції", викладання на івриті у школах заборонялося.

Висновок. За результатами дослідження, кількість книг, випущених російською, польською та єврейською, становить 7184 назви. Крім того, збереглася невелика кількість книг, виданих чеською, німецькою, французькою, румунською, болгарською, білоруською мовами.

Найбільше літератури видавництва нацменшин випустили у 1917 р., а саме 2704 назви, наприкінці ж 1920 р. її друк зменшився у 2,4 раза порівняно з 1917 р.

Зазначимо, що видавничі осередки національних меншин стали важливим складником національно-культурного життя українського суспільства аналізованого періоду, оскільки впродовж 1917—1920 рр. випустили 63% книжкових видань від загальної кількості й найбільше надруковано літератури російською мовою.

У підсумку зауважимо, що сьогодні частину книг, випущених у 1917—1920 рр. мовами нацменшин, втрачено через революційні події, окремі видання важко виявити через брак або неточність вихідних відомостей, архівних матеріалів, проте проаналізований масив документів уможливує висновок, що книговидання нацменшин хоча є й маловивченою, але надзвичайно цікавою частиною культурного надбання нашої держави.

Список використаних літератури та джерел

1. Макаренко Т. П. Політика Української Центральної Ради щодо національних меншин в листопаді 1917 — січні 1918 рр. / Т. П. Макаренко // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. — Рівне: РДГУ, 2008. — Вип. XIII. — С. 31.
2. Розовик Д. Ф. Культурне будівництво в Україні у 1917—1920 рр. / Д. Ф. Розовик. — Київ: Акваілон-Плюс, 2011. — С. 319.
3. ЦДАВО України. — Ф. 1115. — Оп. 1. — Спр. 4. — Арк. 9.
4. Народна воля (Київ). — 1918. — 12 січня.
5. ЦДАГО України. — Ф. 1. — Оп. 20. ч. 1. — Спр. 334. — Арк. 18.
6. ЦДАВО України. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр. 89. — Арк. 48.
7. ЦДАВО України. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр. 89. — Арк. 82.
8. ЦДАВО України. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр. 89. — Арк. 41.
9. ЦДАВО України. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр. 89. — Арк. 50.
10. ЦДАВО України. — Ф. 2201. — Оп. 1. — Спр. 89. — Арк. 8.
11. Макаруч С. А. Українська республіка галичан. Нарис про ЗУНР / С. А. Макаруч. — Львів: Світ, 1997. — С. 84.
12. Мала енциклопедія етнодержавознавства / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, ред. Ю. І. Римаренко [та ін.]. — Київ: Довіра, Генеза, 1996. — С. 271.
13. Калакура О. Я. Політика Центральної ради, Гетьманату, Директорії та ЗУНР щодо польської меншини (1917—1920 рр.) Збірник наукових праць НДІУ, том XVI. — Київ, 2007. — С. 385.
14. Залевський Й. Польська видавнича продукція в СРСР за 1917—1928 рр. / Й. Залевський // Бібліографічні вісті. — 1929. — № 2—3. — С. 54.
15. 1917 год на Киевщине. Хроника событий. — Київ, 1928. — С. 317.
16. Розовик Д. Ф. Культурне будівництво в Україні у 1917—1920 рр. / Д. Ф. Розовик. — Київ: Акваілон-Плюс, 2011. — С. 356.

В статтє исследована издательская деятельность национальных меньшинств, которые за годы Украинской революции получили от национально-демократических правительств юридическое право и гарантии на развитие своей культуры и ее материальную поддержку. Рассмотрена деятельность министерств великорусских, польских и еврейских дел.

Publishing activity of national minorities that for years Ukrainian revolution got from national-democratic governments a legal right and guarantees on development of the culture and her material support is investigational in the article. Activity of ministries of Great Russian, Polish and Jewish affairs is considered.

Надійшла до редакції 1 червня 2018 року